

УДК 321.01:329(73)

М. Паламаренко

Національний університет «Львівська політехніка»

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ДІЯЛЬНОСТІ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ І ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЙ В КОНГРЕСІ США

© Паламаренко М., 2009

Виділено ключові індикатори діяльності Республіканської і Демократичної партій в Конгресі США в сучасний період. Як вихідні положення дослідження взяті як класичні теорії, так і нові позитивістські моделі на основі теорій раціонального вибору та неоінституціоналізму. Серед основних індикаторів визначені партійна лояльність конгресменів, ефективність лідерів, ступінь міжпартійної ідеологічної поляризації тощо.

The article defines key indicators of the Democratic and Republican parties' activity in the United States Congress during modern period of time. The base assumptions are taken from classic theories as well as from positivist models of rational choice theories and new institutionalism. Among main indicators party loyalty, leaders' effectiveness, party polarization and some others are defined.

Партії США настільки сильно інтегровані у політичний процес, що їх сутність неможливо зрозуміти поза історичним контекстом, динамікою їх розвитку та політичною системою загалом. Статус політичних партій у США є унікальним, і ця унікальність зумовлена їх корисністю. Сам інститут партійності не передбачений основним законом країни, і, за відсутності статуту їх існування, ґрунтується на діяльності амбіційних політиків, що заснували і підтримують їх. У термінах нового інституціоналізму – це ендогенні інститути, які набули надзвичайної ваги у політичній системі США. Ендогенність походження означає, що саме політичні актори відповідальні за їх утворення і дії цих акторів визначили сучасну форму партій. Серед усіх політичних інститутів партії США у своїй формальній структурі є найбільш мінливими та вимагають для свого дослідження систему доволі гнучких та ефективних показників.

Мета роботи – визначити ключові індикатори, на основі яких можна проводити кількісні та якісні заміри діяльності Республіканської та Демократичної партій в Конгресі США в сучасний період. Об'єктом дослідження є партії у законодавчому органі Сполучених Штатів, предметом – сукупність ознак діяльності партій в Конгресі, на основі яких можна робити комплексні висновки про характер та перебіг цієї діяльності.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формулювання інтегрального підходу до трактування тих чи інших ознак діяльності партій в Конгресі США. На фоні великої кількості сучасних теорій, які дають партикулярну і часто однобічну характеристику цього питання, запропонована робота намагається на основі існуючих моделей сформулювати низку уніфікованих якісних та кількісних показників діяльності Республіканської та Демократичної партій в Конгресі США.

Базові уявлення з предмета дослідження можна почерпнути з наукових робіт засновків класичної теорії партій: М. Вебера, Р. Міхельса, М. Острогорського, В. Кі, Дж. Бернхема, Дж. Сандквіста та ін. І хоча їх праці не можуть слугувати описом сучасної діяльності партій США, вони є основою для розуміння принципів функціонування цих інституцій та відправною точкою для фіксації змін, що відбулися у діяльності партій в Конгресі.

Одним з перших американські партії описав французький дослідник А. де Токвіль у своїй праці "Демократія в Америці" [3]. Основним чинником виникнення партій, на його думку, є вплив історичних подій. Великі партії (партії принципів на зразок федералістів) виникають під час значних суспільних зрушень і революцій. Коли ж суспільство знаходиться у стабільній фазі, настає час малих партій – множини безвідповідальних утворень, основною метою яких є захоплення влади. На чергуванні історичних циклів модернізації і консервації також наголошував інший відомий дослідник А. Шлезінджер [9].

Класичний структурно-функціональний аналіз партій США представлений в роботах М. Дюверже. Він зазначав, що американські партії є по суті кадровими (кокусними) і зупинились у своєму розвитку, так і не розвинувши інституту масового формального членства [2, с. 40–41]. Характеризуючи кокуси, М. Дюверже

зазначав, що вони "ретельно добираються, досить незалежні один від одного, загалом децентралізовані", що вони більше захоплюються привабленням окремих яскравих особистостей, ніж збільшенням своєї чисельності чи залученням мас. За М. Дюверже структура партії визначає її функції, тож кокусні партії створюються насамперед для боротьби на виборах. Для перемоги на виборах достатніми були коаліції, створені без будь-якої жорсткої фіксації, що ґрунтувались значною мірою на групових, місцевих, релігійних, етнічних та економічних інтересах. Загалом партії виглядали як децентралізовані структури, де загальнонаціональний комітет був наділений доволі слабкими повноваженнями стосовно потужних апаратів на рівні штатів та великих міст [1].

Детальніше вивчення власне діяльності партій в Конгресі почалися уже з 1970–1980-х років разом з розвитком теорій раціонального вибору у політичній науці. Ці дослідження зосереджувались на індивідуальних гравцях – акторах. Політичними акторами, які визначають самі партії, на думку Дж. Шлезінджера, є політичні лідери, "кандидати на владні посади" – ті, хто змагаються, і ті, хто отримують владу. Наступними за ієрархією впливу на партії є ті, хто володіє чи має доступ до критичних ресурсів, необхідних кандидатам для реалізації їх цілей. Оскільки підтримка партії та проведення ефективних кампаній вимагає значних ресурсів, різноманітні дослідники, зокрема Т. Фергюсон, наголошують на істотній "конститууючій" ролі інвесторів у партії (зокрема, під час перегрупувань), а також значення фінансування фондів партій комітетами політичної дії. Іншим важливим ресурсом партійної діяльності є ЗМІ. У XVIII ст. важливу роль у партіях відігравали "кореспондентські комітети", які слугували основними засобами комунікації між партійними елітами і виборцями. Так, однією із істотних ознак формування Республіканської партії Т. Джефферсона було запрошення на роботу редактора газети. Сьогодні засобами зв'язку з виборцями виступають спеціалісти з питань масової комунікації, опитувань громадської думки, медіа, рекламні експерти, спеціалісти з комп'ютерного фандрейзінгу і, навіть, окремі урядові ради, які мають вплив на партію. У широкому розумінні, до партійних активістів можна віднести як тих хто має доступ до грошей, інформації чи інших ресурсів, так і велику кількість добровільних учасників виборчих кампаній, які здійснюють агітацію від дверей до дверей, займаються розсилкою кореспонденції тощо, і загалом є критично-важливими для тих, кого ми охарактеризували як партійних лідерів. Узагальнюючи, до цієї категорії можна віднести усіх, кого Дж. Шлезінджер назвав "шукачами вигоди": тих, чий успіх значною мірою залежить від перемоги партії на виборах [10].

Виборці не належать ні до першої, ні до другої категорії, і в такий спосіб не можуть бути віднесеними до складу політичної партії навіть у разів, якщо вони стійко себе з нею асоціюють і постійно голосують за неї. Згідно з "ринковою" моделлю, партії продукують кандидатів, виборчі платформи і політику, а виборці "споживають" це в обмін на свої голоси.

Інший важливий індикатор – партійна лояльність конгресмена розглядається на межі двох підходів – соціологічного та інституційного. Ступінь лояльності парламентаря до своєї партії визначається через поняття партійної дисципліни та згуртованості. Хоча в літературі ці терміни використовуються доволі часто, їм рідко дають чітке визначення, яке б дало можливість їх розрізнити. Одним з перших авторів, який спробував розділити ці поняття, був Е. Озбадан [7]. Він визначав згуртованість як величину, що характеризує готовність членів групи за даної ситуації працювати разом і використовувати однакові засоби для досягнення спільної мети. Тоді дисципліна виступає як певний тип згуртованості, що досягається примусом чи шляхом застосування санкцій. Р. Хазан [5] спробував чіткіше розділити ці терміни, зазначивши, що дисципліна починається там, де закінчується згуртованість. Отже, єдність дій партії в парламенті досягається або згуртованістю, або дисципліною. Коли послаблюється згуртованість, вдаються до дисциплінарних заходів.

Можна виділити два домінуючі підходи до визначення поведінки парламентаріїв: біхевіоральний та інституціональний. Перший наголошує на нормах і ролях, стверджуючи, що конгресмени об'єднуються для спільних дій, виходячи з ідеологічних переконань, соціалізації з боку групи, відчуття солідарності тощо. Другий підхід – інституціональний, стверджує, що згуртовані дії визначаються формальною організацією партій і законодавчих органів, яка змушує законодавців шукати власні цілі з метою здобуття максимальної вигоди. Між двома підходами є глибинна методологічна відмінність. Соціологічне трактування діяльності наголошує на неформальних нормах, що впливають на конгресмена. Партія тут виступає як неформальна мережа, що спирається на такі норми, як лояльність і солідарність. Інституціональний підхід зосереджується на формальних правилах і розглядає парламентарів як раціональних само-мотивованих акторів. Інакше кажучи, ключовим положенням соціологічного підходу є відповідна політична соціалізація, яка має відбутися ще до приходу законодавця у парламент, оскільки чіткі норми групової діяльності і лояльності не можуть бути засвоєні відразу. Вихідним положенням інституціонального підходу є визнання політичної діяльності, здобуття посад і голосів на виборах за базові інтереси конгресмена. Парламент загалом і партії зокрема

забезпечують і контролюють розподіл повноважень, вигод і посад, тож інституції містять вигоди, до яких прямують законодавці. З цього погляду мотивацією спільної діяльності конгресменів виступають або почуття обов'язку перед колегами або інституціональні впливи.

Цілком ймовірно, що законодавці на різних стадіях своєї діяльності зазнають впливу як "інституціональних", так і "соціологічних" чинників. Багато дослідників називають такий підхід розрізненням за "рівнями аналізу": контролюючи процес обрання у законодавчий орган, можна вплинути на процес згуртованості. Однак, коли парламент вже обраний і набір гравців є фіксований, постає питання про дисципліну. Отже, згуртованість партії визначається до потрапляння кандидатів у парламент, після чого постає чинник дисципліни. Згідно з цим кожен з наведених підходів описує окреме явище: соціологічно-поведінковий підхід описує процес формування партійної єдності, а інституційно-організаційний – дисципліну в законодавчому органі. Інституціональні заходи починають застосовуватись лише тоді, коли втрачають силу соціальні впливи. Тобто, доки існують позаінституціональні детермінанти солідарності в партійній діяльності, партія діє згуртовано. Проте, коли партійна єдність починає втрачатися, виникає потреба у дисциплінарних засобах впливу.

М. Фіорина зазначає, що для законодавця в Конгресі існують три шляхи зміцнення своїх шансів на переобрання: законодавча діяльність, адресна соціальна робота та отримання вигідних бюджетних проектів для свого округу (*pork-barrel projects*) [6, с. 139]. Незважаючи на те, що законодавча діяльність є найбільш релевантною для конгресмена, вона може стати суперечливою і відвернути виборців. Більше того, важко отримати славу внаслідок прийняття великих законопроектів, оскільки до їх підготовки, як правило, причетна велика кількість партійних лідерів, комітетів та інших членів. У той самий час адресна робота і бюджетні асигнування на округ не мають суперечливого характеру і напряду рекламують конгресмена перед його виборцями. В епоху зростання активності федерального уряду законодавці змінили свої пріоритети від програмної діяльності до адресної допомоги і локальних асигнувань.

Найважливішими суб'єктами прийняття політичних рішень в Конгресі є партійні лідери. Більшість ранніх теорій зображували їх як "генералів" ("босів"), які контролювали усі важливі ресурси (номінації, голоси та пожертвування на кампанії). До ранніх теорій законодавчого лідерства також належить теорія розподіленого лідерства. У ній законодавчий процес зображався як "міські збори", на які делегати зібралися, щоб прийняти консенсусні рішення. Згідно з одним різновидом цієї теорії, різні законодавці в різні часи виступали в ролі лідерів, згідно з іншим – різні законодавці виступали в ролі лідерів з приводу різних питань порядку денного.

Б. Сінклер висунула припущення, що завданням законодавчих лідерів є об'єднання рядових членів партії, у яких є власні, часто конфліктуючі між собою політичні цілі [11]. На її думку, партії делегують повноваження лідерам з метою вирішення проблеми колективної дії, що постає перед рядовими членами. З метою максимізації партійного та індивідуального успіху, лідери зберігають "мир у сім'ї" та формують переможні коаліції. Як зазначала Б. Сінклер, ці дві мети можуть як підтримувати одна одну, так і конфліктувати, вимагаючи від лідера постійно знаходити необхідний баланс. Щоб запобігти ймовірному конфлікту партійний лідер структурує вибір, перед яким постають конгресмени, та намагається включити різноманітні партійні фракції до законодавчого процесу. До важливих функцій лідера входить постійне згуртування членів та підтримка з ним активного зворотного зв'язку. Якщо лідер неспроможний об'єднати свою партію, вона розпадається на фракції і не зможе забезпечити потрібні законодавчі результати. Іншою загрозою для лідера є можливість висловлення недовіри і заміна іншим, що стимулює його прислухатись до побажань партії.

Теорія Б. Сінклера забезпечила інструментарій для дослідження критичної залежності лідера і членів партії та одночасно надихнула інші дослідження, в яких лідери виступали в ролі агентів, а партія – в ролі принципала. Модель принципала-агента також спровокувала багатьох дослідників до імпортування інших економічних рішень для описання діяльності лідерів у Конгресі. Одним з напрямків подальших досліджень стало визначення ступеня делегування повноважень лідеру. Зокрема, теорія "умовного партійного правління" Д. Рода передбачає, що партія з більш гомогенними перевагами членів і більшим конфліктом з іншою партією делегує більше повноважень своїм лідерам [8].

Виникає питання про те, як лідери використовують делеговані їм повноваження. У теорії умовного партійного правління передбачається, що лідери застосовують свій вплив для збільшення кількості голосів партії, відданих під час голосування, тобто забезпечення партійної єдності. В такий спосіб партія може зсунути результати голосувань від медіанної позиції палати в свій бік. Альтернативний погляд на використання лідерами своїх повноважень запропонований в теорії "процедурних картелів" Г. Кокса та М. Маккуїнса, яка передбачає, що основними завданнями лідерів є контроль над порядком денним [4]. З цієї

позиції, навіть якщо партія більшості ніколи не зможе забезпечити немедіанне голосування з приводу окремого питання, вона все одно впливає на законодавчу діяльність, вирішуючи, що саме виносити на голосування.

Ще одним важливим питанням є широта повноважень, які делегуються лідеру. Повноваження можуть бути як концентрованими, коли вони розподіляються винятково між лідером і його заступниками, так і розподіленими між головами комітетів, лідерами кокуса, партійними організаторами та іншими партійними функціонерами. Теорія "умовного партійного правління" схильна розглядати лідера як "генерала" з концентрованими повноваженнями, у той час, як теорія "процедурних картелів" притримується моделі розподіленого лідерства.

Тривалі дискусії точаться навколо питання про основні цілі партійних лідерів. Одні дослідники схильні шукати ці цілі всередині Конгресу, стверджуючи, що лідери домагаються безпосередніх політичних переваг, координуючи та підвищуючи ефективність діяльності партії. Інші зазначають, що лідери орієнтуються на перемогу на виборах і відповідно намагаються підтримати позитивний образ партії.

Мета переобрання на лідерську посаду, на перший погляд, мала би змушувати лідера приймати рішення на користь партійної більшості, в іншому разі в середовищі тієї ж більшості в нього з'явився би конкурент. Проте імператив переобрання на керівну посаду не змушує лідера до слідування волі більшості з таких причин: 1) більшість членів партії повинна підтримувати лідерів, чії рішення спрямовані на підтримку партії при владі, навіть якщо ці рішення стають на заваді для переобрання окремих членів; 2) виступи проти партійного лідера забирають багато ресурсів, тому частина його рішень залишається безпокараною; 3) лідери вирішують не лише процедурні питання: їх обирають за успішну діяльність у багатьох напрямках. Лідер, який позитивно проявляє себе у непроцедурних питаннях, спроможний відхилитися від волі більшості у процедурних; 4) оскільки результати рішення лідера наперед невідомі, він має деяку стартову перевагу у їх прийнятті.

Коли цілі утримання партії при владі і переобрання лідера конфліктують, лідер зважає їх і робить рішення на основі таких критеріїв: 1) вплив процедурних рішень на утримання партії при владі є значно більший, ніж на шанси переобрання лідера і 2) інкрементальна величина додаткових місць партії є значно важливішою, ніж можливість залишитись лідером. Інакше кажучи, коли партія більшості є розділеною (тобто лише меншість підтримує законопроект) керівництво партії приєднується до меншості, якщо це принесе їй користь і не буде великим тягарем для більшості. Це дасть змогу забезпечити можливість переобрання членів меншості, не вплинувши на шанси переобрання членів більшості. Одночасно успіх партії на виборах забезпечить переобрання лідерів.

Одним з найважливіших показників у дослідженні діяльності партій в Конгресі є ступінь їх поляризації – міри програмно-політичного протистояння. Поляризація партій має чотири основні наслідки для законодавців і законодавчого процесу. По-перше, вона розподіляє ролі учасників процесу: помірковані конгресмени отримують привілейовані позиції, вирішуючи долю законопроектів. По-друге, оскільки партії все більше захоплені ідеологією, більшість американців, яка є поміркованою, залишається без відповідного представництва в Конгресі. По-третє, конфронтація між партіями викликає особистісні конфлікти між парламентарями і зриває законодавчий процес. По-четверте, поляризація збільшує вірогідність політичних інтриг. Дослідники висувають різноманітні пояснення процесу поляризації. Одні стверджують, що потрібно звинувачувати законодавців штатів, які нарізають округи відповідно до ідеологічних переваг виборців, гарантуючи в такий спосіб перемогу в окрузі кандидату ліберального чи консервативного спрямування. Інші відмічають тенденцію посилення ідеологічної ідентифікації серед виборців. Нарешті, третя група дослідників вважає, що інститути Конгресу були останнім часом реформовані в такий спосіб, щоб змусити поміркованих обранців приєднуватись до того чи іншого ідеологічного табору.

Посилення ідеологічності двох провідних партій США є найочевиднішою тенденцією останньої третини ХХ ст. З часів громадянської війни і до початку 1970-х років поляризація Республіканської і Демократичної партій була на незмінному рівні. За шкалою Пуула та Розенталя (*Poole and Rosenthal's DW-NOMINATE scale*) у 93-му конгресі (1973–1974) поляризація між партіями становила 29,4 %. За наступні 32 роки цей показник значно посилювався, досягши у 108-му Конгресі (2003–2004) 43,4 % в Палаті представників і 37,8% – у Сенаті. Тенденція до поляризації корелює між Сенатом та Палатою представників, вона також простежується як на півночі, так і на півдні країни. Поляризація є рівною мірою наслідком як оновлення членів партій, так і їх адаптації до нових умов.

За підсумками проведеного аналізу класичних та провідних сучасних теорій партії в Конгресі США можна зробити висновок про можливість їх інтеграції в єдину систему показників за умови партикулярного

застосування цих моделей у сферах, де вони показують найбільш релевантні результати. Класичні якісні дослідження, наприклад, наочно доводять роль історичного чинника у формуванні сучасної партійної системи, у той час, як моделі, побудовані на основі теорій раціонального вибору, коректно відображають багато аспектів міжпартійної поляризації та поведінки конгресменів. Загалом були виділені такі важливі індикатори: цикли історичного розвитку, вплив структурних чинників на основні функції партій, партійна лояльність та індивідуальні амбіції в поведінці конгресменів, ефективність діяльності лідерів, та ступінь міжпартійної ідеологічної поляризації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бьюэлл Э. Архаичны, но адаптивны. О политических партиях США // Полис. – 1996. – №1. – С. 138–150.
2. Дюверже М. Политические партии. – М.: Академический Проект, 2000. – 538 с.
3. Токвиль А. Демократия в Америке. – М.: Прогресс, 1992. – 554 с.
4. Cox G. W., McCubbins M. D. *Setting the Agenda: Responsible Party Government in the U.S. House*. – New York: Cambridge University Press, 2005. – 350 p.
5. Hazan R. Y. *Cohesion and Discipline in Legislatures: Political Parties, Party Leadership*. – N.Y. : Routledge, 2005. – 184 p.
6. Kobrak P. *Cozy Politics: Political Parties, Campaign Finance, and Compromised Governance*. – Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2002. – 273 p.
7. Ozbudun E. *Party Cohesion in Western Democracies*. – Beverly Hills : Sage Publications, 1970. – 96 p.
8. Rohde D. W. *Parties and Leaders in the Postreform House*. – Chicago: University of Chicago Press, 1991. – 232 p.
9. Schlesinger A. M., Schlesinger A. M. Jr. *The Cycles of American History*. – Boston, Mass.: Houghton Mifflin Books, 1999. – 512 p.
10. Schlesinger J. A. *Political Parties and the Winning of Office*. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1991. – 232 p.
11. Sinclair B. *Majority Leadership in the U.S. House*. – Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1983. – 263 p.

УДК 327.3:321.7

Н. Палас

Національний університет «Львівська політехніка»

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛЬНОГО ВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СВІТУ

© Палас Н., 2009

Висвітлюються політичні аспекти транснаціональної моделі демократії через ліберал-інтернаціоналізм, радикальний демократичний плюралізм, космополітизм і дорадчу демократію – через політичний дискурс сформованих нових поглядів на теорію демократії. Окреслюються позитивні та негативні сторони теоретичних конструкцій, а також розглядаються першопричини виникнення транснаціональної демократії.

The political aspects of transnational model of democracy through liberal-internationalism, radical democratic pluralism, cosmopolitanism and deliberative democracy through political diskurs of the formed new looks to the theory of democracy are light up. The positive and negative sides of theoretical constructions are outlined, and primary causes of origin of transnational democracy are examined also.

Для науковців кінця ХХ – початку ХХІ ст. питання розуміння, зміни чи модифікації поняття «демократії» постає у зовсім новому ракурсі, зокрема, під час опитування громадської думки ця наукова категорія матиме величезну кількість визначень, що забезпечується насамперед свободою вільномудства, що вважається одним із найпріоритетніших принципів демократії поряд з принципом більшості, плюралізму, рівності, поділу влади, виборності, гласності та контролю. Демократією у контексті сучасної суспільно-політичної історії цікавляться провідні світочі як вітчизняної літератури, так і насамперед зарубіжної. По суті, лише політична думка ХХ ст. найадекватніше підійшла до сучасного розуміння суті поняття «демократія», що дало можливість оцінити напрям розвитку певної політичної системи, її відповідності демократичним ідеалам і цінностям. Проте демократія не є ні універсальним засобом організації суспільства